Markku Helin

Lakivaliokunnalle

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt minulta asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä **HE 33/2023 vp** (vanhemmuuslain muuttaminen ym.). Tämän vuoksi saan kunnioittavasti esittää seuraavan.

Hallituksen esitys on laaja ja laveasti kirjoitettu. Sekä vanhemmuuslakiin että oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista annettuun lakiin (jäljempänä *tutkimuslaki*) ehdotetaan muutoksia, joista osa on periaatteellisesti merkittäviä. Vanhemmuuslakia koskevista ehdotuksista tärkein koskee äitiyden vahvistamista synnyttämisen perusteella. Tutkimuslain tärkein muutosehdotus koskee haudan avaamista ja kudosnäytteen ottamista haudatusta vainajasta vanhemmuutta koskevan asian ratkaisemiseksi. Ehdotukset eivät suoranaisesti liity toisiinsa. Tarkastelen seuraavassa kumpaakin ehdotusta erikseen.

1. *Vanhemmuuslaki (lakiehdotus 1)*

1.1. Ongelma ja ehdotettu ratkaisu

Ongelma, jota hallituksen esityksellä pyritään ratkaisemaan, liittyy esityksen perustelujen mukaan väestötietohallintoon. Suomeen saapuu lähinnä turvapaikanhakijoina perheitä, joilla ei ole hallussaan sellaisia asiakirjoja, kuten passeja tai syntymä- ja avioliittotodistuksia, joista sukulaisuussuhteet kävisivät luotettavasti ilmi. Jos niitä ei myöhemminkään saada lähtömaasta, jää epäselväksi, ovatko aikuisten mukana saapuneet lapset heidän omia lapsiaan vai ehkä muiden lapsia, joiden kanssa on vain kuljettu yhtä matkaa. Tämä tuottaa vaikeuksia väestötietohallinnolle: jotta vanhempina esiintyvät voitaisiin merkitä väestötietojärjestelmään lapsen vanhemmiksi, tarvittaisiin hyväksyttävää näyttöä siitä, että he todella ovat lapsen vanhempia lapsen syntymävaltion lainsäädännön mukaan.

Ongelma olisi mielestäni luontevasti ratkaistavissa väestötietojärjestelmää koskevan lainsäädännön puitteissa. Voitaisiin säätää, että puutteellista tai epäluotettavaa asiakirjanäyttöä on mahdollista täydentää DNA-tutkimuksilla. Sääntely voisi olla samantapainen kuin nykyisin ulkomaalaislain (301/2004) 65 §:ssä. Lapsen äitinä ja isänä itseään pitävät voisivat lapsi mukanaan mennä valtion kustannuksella toimitettavaan DNA-tutkimukseen, ja jos tulokset osoittavat, että lapsi on heistä polveutunut, väestötietoviranomainen voisi merkitä heidät lapsen vanhemmiksi. Tällä tavoin ei aina saada oikeaa tietoa vanhemmuudesta, sillä vanhemmuus voi lapsen syntymävaltion lain mukaan perustua muuhunkin kuin biologiseen polveutumiseen. Mutta virheen mahdollisuus on käytännössä niin pieni, että se voidaan hyvin sietää. Merkintä väestötietojärjestelmään ei näet ole oikeusvoimainen päätös vanhemmuudesta, vaan se on ainoastaan merkintä, jolla on tietty julkinen luotettavuus mutta joka voidaan joustavasti korjata, jos lapsen syntymämaasta saadaan myöhemmin parempaa tietoa.

Hallituksen esityksessä ei kuitenkaan ole lähdetty etsimään ratkaisua edellä hahmotetusta suunnasta. Sen sijaan ehdotetaan vanhemmuuslain muuttamista lisäämällä lakiin uusi oikeudellinen instituutio, äitiyden vahvistaminen synnyttämisen perusteella tai hallituksen esityksen terminologiaa käyttäen ”synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen”. Ehdotetussa järjestelmässä lastenvalvoja – ilmeisesti Digi- ja väestötietoviraston (DVV) pyynnöstä – suorittaa äitiyden selvittämisen mm. DNA-tutkimuksen avulla ja neuvottelemalla osapuolien kanssa, ja jos tutkimustulos puhuu äitiyden puolesta, toimittaa äitiyden selvittämisestä laaditun pöytäkirjan DVV:lle äitiyden vahvistamista varten. DVV:n vahvistamispäätös on oikeusvoimainen päätös äitiydestä.

Mielestäni valittu ratkaisumalli on tavoitteen kannalta tarpeettoman raskas ja voimavaroja vaativa. Jos ongelmana on näytön saaminen väestötietohallinnon tarpeisiin, oikeasuhtainen ratkaisu olisi ollut parantaa näytön saamisen mahdollisuuksia DNA-tutkimusten avulla sen sijasta, että kierretään äitiyden vahvistamisen kautta. Näen ehdotetussa ratkaisussa seuraavia huonoja puolia:

1) Vanhemmuuden vahvistaminen on tarkoitettu tilanteisiin, joissa lapsella ei ole vanhempaa. Sitä ei ole tarkoitettu tilanteisiin, joissa lapsella tosin on vanhemmat lapsen syntymävaltiossa sovellettavan lain mukaan, mutta ei tiedetä, keitä he ovat. Ehdotettu ratkaisu on siten systemaattisesti virheellinen siltä osin kuin sillä tavoitellaan ulkomaisten asiakirjojen puutteellisuuteen liittyvien kysymysten ratkaisemista.
2) Ehdotetussa sääntelyssä unohdetaan se, että lapsen Suomeen saapuessa äitiys on yleensä jo määräytynyt synnyttämisen perusteella valtiossa, jossa synnyttäjä asui lapsen syntyessä. Vanhemmuuslain 54 §:n mukaan Suomen tulisi suojella näin määräytynyttä äitiyttä soveltamalla äitiyteen samaa lakia, jota oli sovellettava edellä mainitussa valtiossa. Ehdotetussa järjestelmässä näin ei tapahdu, vaan äitiyttä ryhdytään vahvistamaan Suomen lain pohjalta (ks. lain 58 §) ikään kuin lapsi olisi äidittön. Lain sisälle syntyy tällöin ristiriita.
3) Ehdotettu sääntely monimutkaistaa jo ennestään vaikeaselkoista vanhemmuuslakia, kun samoilla säännöksillä pyritään hallitsemaan kolme erilaista tilannetta 1) isyys, 2) äitiys hedelmöityshoitoon annettuun suostumuksen perusteella ja 3) äitiys synnyttämisen perusteella.
4) Osa äitiyden vahvistamisasioista päätyy lain 54 §:n kannalta katsoen väärään lopputulokseen, sillä DNA-tutkimuksilla saadaan tietoa vain biologisesta polveutumisesta, ei siis suoraan siitä, kuka on lapsen synnyttänyt eikä äitiydestä sijaissynnytysjärjestelyn perusteella. Jos lapsen

syntymävaltiosta saadaan myöhemmin sellaista luotettavaa tietoa äitiydestä, joka on ristiriidassa Suomessa tehdyn äitiyden vahvistamispäätöksen kanssa, asiantilan korjaaminen vanhemmuuslain 54 §:n mukaiseksi ei onnistu, sillä suomalainen ratkaisu on oikeusvoimainen päätös äitiydestä. Edes äitiyden kumoamiskanteen nostaminen ei välttämättä johda Suomessa vahvistetun, lain 54 §:n kannalta katsoen väärän äitiyden kumoamiseen, sillä Suomen lain mukaan, jota äitiyden kumoamiskanteeseen on vanhemmuuslain 58 §:n mukaan sovellettava, kanneaika on ehkä umpeutunut tai äitiyden vahvistaminen on kenties tapahtunut Suomen lain kannalta katsoen moitteettomasti.

Ratkaisumallin vaihtaminen eduskuntakäsittelyssä ei realistisesti katsoen liene mahdollista. Totean sen vuoksi, että vaikka ehdotettu ratkaisumalli on systemaattisessa katsannossa epäkelpo, sen käytännön seurausten kanssa voitaneen silti elää. Ehdotetut säännökset eivät myöskään estä sitä, että väestötietohallinnon tarpeisiin rakennetaan myöhemmin joustavampi, mahdollisesti edellä hahmottamani ratkaisu. Tällaisen ratkaisun saaminen olisi toivottavaa. Ehdotetut vanhemmuuslain säännökset jäisivät silloin käytettäviksi niitä harvinaisia tapauksia varten, joihin ne ongelmitta soveltuvat.

1.2. Säännöskohtaisia huomautuksia

Seuraavat huomautukset koskevat vanhemmuuslain muuttamisesta annetun esityksen yksityiskohtia. Osa huomautuksista liittyy ehdotetun sääntelyn sisältöön ja osa koskee kielellisiä seikkoja. Myös viimeksi mainitut ovat mielestäni kuitenkin tärkeitä, sillä epäonnistuneet muotoilut vaikeuttavat muutoinkin vaikean lain ymmärtämistä entisestään.

6 §. Lastenvalvoja tarvitsee täsmällisen tiedon siitä, milloin hänen on toimitettava vanhemmuuden selvittäminen. Lakiehdotus on tältä osin sangen puutteellinen. Se, että vanhemmuuden selvittäminen ylipäätään toimitetaan synnyttämiseen perustuvan äitiyden selvittämiseksi, käy ehdotuksesta ilmi ainoastaan 4 momentista tehtävällä vastakohtaispäätelmällä. Asiasta ei tulisi säätää näin hämärällä tavalla.

Lisäksi olisi säädettävä myös siitä, kenen tai minkä tahon aloitteesta selvitys on tehtävä. Onko tarkoitus, että DVV ilmoittaa lastenvalvojalle tapauksista, joissa ulkomaisten asiakirjojen pohjalta ei päästä eteenpäin? Vai vaaditaanko kenties oletetun isän tai äidin aloitetta? Onko lastenvalvojalla harkintavaltaa selvityksen aloittamisen osalta vai ei? Ehdotettu säännös jättää nämä kysymykset avoimiksi. Muun muassa Lastenvalvojat ry on huomauttanut näistä puutteista oikeusministeriölle jo lausunnossaan, jonka se antoi esityksen valmistelleen työryhmän mietinnöstä.

Lakiehdotuksen 8 §:stä näkyy epäsuorasti, että lastenvalvojan velvollisuus selvittää äitiys ei rajoitu tapauksiin, joissa äidiksi väitetty henkilö on Suomessa. Päinvastoin lastenvalvojan tulisi ilmeisesti toimia myös esimerkiksi silloin, kun lapsi on tullut Suomeen väitetyn isänsä kanssa, joka kertoo äidin jääneen lähtömaahan tai kuolleen siellä taikka menehtyneen pakomatkalla. Lastenvalvoja lienee tällöin yleensä mahdottoman tehtävän edessä. Kun otetaan huomioon, että äitiyden vahvistamisen merkitys väestötietohallinnon kannalta on näissä tapauksissa sangen vähäinen, syntyy kysymys, tulisiko selvitysvelvollisuutta näissä tapauksissa jotenkin rajoittaa. On turhaa käyttää lastenvalvojien voimavaroja äitiyden selvittämiseen, jos jo etukäteen tiedetään prosessin päätyvän selvityksen keskeyttämispäätökseen.

Edellä sanotusta seuraa, että 6 § tulisi kirjoittaa kokonaan uudestaan.

8 §. Vanhemmuuslaissa on käytetty termejä vanhemmuuden selvittäminen ja äitiyden selvittäminen. Ehdotuksessa ei ole johdonmukaisesti pitäydytty tässä terminologiassa. Pykälän 1 momentissa käytetään ilmaisua ”äidin selvittäminen”, mikä ei vaikuta asianmukaiselta.

9 §. Pykälän 1 momentissa on käytetty termiä ”lapsen toisen vanhemman selvittäminen”, mikä on poikkeama laissa käytetystä terminologiasta, jonka mukaan selvitettävänä on ”vanhemmuus”. Samassa momentissa käytetään termiä ”lapsen vanhemmuuden selvittäminen”, mikä on ilmaisuna kaksitulkintainen. Selvitettävänähän on, kuka on vanhempi lapseen nähden, ei siis kysymys, onko lapsi jonkun vanhempi. Kaksitulkintaisuus, joka vaivaa jo nykyistä vanhemmuuslakia, voitaisiin tässä yhteydessä poistaa.

Pykälän 2 momentti on kirjoitettu siten, että sen voi ymmärtää oikein vain hyvällä tahdolla. Jos sanotaan, että selvitettävänä on ”lapsen synnyttäneen henkilön äitiys”, se tarkoittaa, että lapsen synnyttäneen naisen henkilöllisyys on tiedossa ja tutkinta koskee sitä, onko hän lapsen äiti. Pykälässä ei kuitenkaan ole kyse tästä, vaan siitä, että selvitysmenettelyssä etsitään tietoa siitä, kuka lapsen on synnyttänyt ja näin ollen on lapsen äiti. Tälle olisi löydettävä tarkka ilmaisu. Samassa virkkeessä puhutaan myös ”molempien vanhempien selvittämisestä”, joka siis on poikkeama vanhemmuuslain terminologiasta.

16 §. Pykälän 4 momentista käy ilmi, että naiselle, jonka äitiyden synnyttämisen perusteella lastenvalvoja katsoo selvittäneensä, ei varata tilaisuutta äitiyden tunnustamiseen, vaan ajatuksena on, että DVV vahvistaa äitiyden pelkän DNA-tutkimuksen ja äitiyden selvittämisestä tehdyn pöytäkirjan perusteella. Kun kysymys on isyydestä, näin ei voida koskaan menetellä, sillä DVV voi vahvistaa isyyden ainoastaan, jos mies on isyytensä tunnustanut. Tätä eroavuutta ei ole esityksessä perusteltu, mikä herättää kysymyksiä, varsinkin kun sääntelyssä on esityksen perustelujen mukaan pyritty yhdenmukaisuuteen sekä isyyden että äitiyden vahvistamisen osalta. Äitiyden vahvistaminen on oikeusvoimainen ratkaisu äitiydestä, ja ratkaisun muuttaminen myöhemmin on vaikeaa. Sen vuoksi äitiehdokkaan oikeusturvasta on huolehdittava. Vaikka ei vaadittaisi äitiyden tunnustamista, olisi mielestäni kuitenkin edellytettävä, että se, jonka äitiydestä on kysymys, hyväksyy äitiyden selvittämisprosessin lopputuloksen ennen kuin lastenvalvoja voi toimittaa asiakirjat DVV:lle äitiyden vahvistamista varten.

Käytetty terminologia kaipaisi 4 momentissa huoltamista. ”Synnyttäneen äidin selvittäminen” on asiallisesti oikein, mutta ei vastaa laissa aiemmin omaksuttua käsitteistöä. Kanne ”synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi” on sitä vastoin harhaanjohtava samasta syystä kuin se on sitä 9 §:n 2 momentissa. Kyse ei ole siitä, onko synnyttänyt äiti todella äiti, vaan siitä, onko vastaaja synnyttänyt lapsen ja siten tämän äiti.

23 §. Pykälän 2 momentissa esiintyy sama harhauttava muotoilu kuin 16 §:n 4 momentissa.

26 §. Fraasi ”synnyttäneen äidin selvittäminen” ei vastaa vanhemmuuslaissa käytettyä terminologiaa, jonka mukaan selvitettävänä/vahvistettavana on vanhemmuus, isyys, äitiys.

29 §. Pykälän 1 momentin 3 kohdassa on sama harhauttava muotoilu kuin 16 §:n 4 momentissa.

33 §. Pykälän 3 momentissa esiintyvä fraasi ”synnyttäneen äidin äitiys” on hiukan hankalasti ymmärrettävä, vaikka se ei tässä kohden ole suoranaisesti väärä. Säännös olisi helpommin ymmärrettävä, jos sen ensimmäinen virke kirjoitettaisiin: ”Lapsi, jonka osalta äitiyttä ei ole todettu 2 §:n nojalla eikä vahvistettu synnyttämisen perusteella, voi vaatia äitiyden vahvistamista synnyttämisen perusteella nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa henkilöä vastaan.”

36 §. Olisi vielä pohdittava, onko todella tarpeen, kuten pykälän 3 momentissa ehdotetaan, että samanaikaisesti vireillä olevista äitiys- ja isyyskanteista äitiyskanne olisi aina ratkaistava ennen isyyskannetta. Jos perhe on saapunut Suomeen ilman henkilösuhteitaan osoittavia asiakirjoja, sekä isyys että äitiys ovat tavallisesti epäselviä. Vie aikaa ja voimavaroja, jos vanhemmuutta koskeva prosessi on pakko jakaa kahteen osaan, varsinkin kun molemmissa prosesseissa tarvitaan sama näyttö, oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus naisesta, miehestä ja lapsista. Tilanne voi olla toinen sellaisissa tapauksissa, joissa tiedetään että nainen on avioliitossa kyseisen miehen kanssa tai toisen miehen kanssa taikka molempien kanssa. Tällöin on perusteita käsitellä äitiyskanne ensiksi, mutta muutoin vaikuttaa siltä, että tuomioistuimen tulisi voida harkintansa mukaan sallia äitiys- ja isyyskanteiden yhdistäminen.

44 §. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi äitiyden kumoamisen perusteista. Säännös on kirjoitettu siten, että se koskee vain tilanteita, joissa joku on vahvistettu äidiksi. Tämä on hämmentävää, sillä yleisperustelujen kohdassa 4.1.3 annetaan se kuva, että ehdotus koskisi synnyttämisen perusteella määräytyneen äitiyden kumoamista yleisesti. Onko siis tarkoitettu, että äitiyden kumoaminen ei ole mahdollista, jos äitiys on todettu syntymän perusteella, siis ilman päätöstä äitiyden vahvistamisesta? Jos on, niin minkä vuoksi on katsottu tarpeelliseksi eriyttää nämä tilanteet toisistaan? Tai jos kyse on hallituksen esityksen rajaamisesta siten, että tällä kertaa säädetään vain vahvistetun äitiyden kumoamisesta, niin mikä on oikeuspoliittinen peruste tällaiselle rajaukselle? Eikö suoraan lain nojalla määräytynyt äitiys ole todennäköisemmin väärä ja siis kipeämmin korjausmekanismin tarpeessa kuin äitiys, joka on vahvistettu päätöksellä äitiyden selvittämisen ja DNA-tutkimuksen jälkeen?

47 §. Esityksessä ei ole ehdotettu muutettavaksi pykälän 1 momenttia, joka koskee sitä, kenellä on kanneoikeus ja samalla asianosaisasema äitiyden kumoamista koskevassa asiassa. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen isällä ei ole äitiyden kumoamista koskevassa oikeudenkäynnissä mitään asemaa. Tämä ei vaikuta asianmukaiselta. Nykyisessä laissa, jossa säädetään vain ns. toisen äidin äitiyden kumoamisesta, isän asemaa ei ole tarvinnut miettiä, sillä tilanteissa, joissa lapsella on toinen äiti, lapsella ei ole isää. Kun äitiyden kumoaminen ulotetaan koskemaan synnyttämiseen perustuvaa äitiyttä, tilanne muuttuu, mikä olisi lainvalmistelun yhteydessä pitänyt huomata.

48 §. Pykälän 4 momenttiin on lisätty säännös, joka koskee ns. ”oikean” äidin oikeutta vaatia kanteella ”väärän” äidin äitiyden kumoamista. Säännös koskee sanamuotonsa mukaan vain tapauksia, joissa äitiys on *vahvistettu* synnyttämisen perusteella. Tämä johtaa jälleen kysymykseen, onko esitys tarkoitettu rajoittaa vain vahvistetun äitiyden kumoamiseen, ja jos on, niin minkä vuoksi? Jos sitä vastoin on tarkoitettu, että kanneoikeuden rajoitus ei koske tapauksia, joissa äitiyttä ei ole vahvistettu vaan äitiys on todettu 2 §:n nojalla, herää vaikeasti vastattavissa oleva kysymys siitä, mikä olisi

peruste näiden tilanteiden erilaiselle kohtelulle. Vastauksesta riippumatta säännöstä on tarpeen muuttaa, sillä äitiyden kumoamiskanne ei ole käytettävissä tuomioistuimen päätöksellä vahvistetun äitiyden kumoamiseen. Tuomioistuimen päätöstä voidaan horjuttaa vain ylimääräisin muutoksenhakukeinoin, joten säännös on rajattava koskemaan vain DVV:n vahvistamispäätöksiä, kuten saman pykälän 2 momentissa isyyden osalta säädetäänkin.

Jotta oikeana äitinä itseään pitävällä olisi kanneoikeus, hänen on 4 momentin 1 kohdan mukaan saatettava todennäköiseksi, että äitiyttä koskeva päätös on perustunut viranomaiselle asiasta annettuihin väärin tietoihin. Ehdotus ei lainkaan vastaa sitä, miten oikeana isänä itseään pitävän kanneoikeus on säännelty saman pykälän 2 momentissa. Isyyden kumoamista koskeva sääntely perustuu ajatukseen, että olemassa olevaa isyyttä on suojattava lukuun ottamatta tilanteita, joissa oikeana isänä itseään pitävä on lapsen syntymän aikaan asunut yhdessä lapsen kanssa ja hoitanut lasta. Viimeksi mainituissa tilanteissa, joissa lapsen ja oikeana isänä itseään pitävän välille on muodostunut Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tarkoitettua ja suojattua perhe-elämää, on katsottu olevan perusteltua, että olemassa olevan isyyden suoja voidaan murtaa intressivertailun perusteella. Syntyy kysymys, miksi olemassa olevan äitiyden suojan murtaminen on mahdollista, vaikka lapsen ja oikeana äitinä itseään pitävän välille ei olisi koskaan muodostunut perhe-elämää?

50 §. Pykälän 1 momentissa on säännös kanneajasta äitiyden kumoamisasiassa. Tämäkin säännös on kirjoitettu niin, että määräaika koskee vain vahvistetun äitiyden, ei siis suoraan 2 §:n nojalla todetun äitiyden kumoamista. Jälleen syntyy kysymys, eikö pykälä koske lainkaan suoraan 2 §:n nojalla vahvistetun äitiyden kumoamista ja mikä siinä tapauksessa on syy säätää äitiyden kumoamisesta eri tavoin siitä riippuen, miten äitiys on muodostunut. Isyyden osalta tällaista erottelua ei ole.

Siirtymäsäännös. Esityksessä ehdotetaan, että lakia on sovellettava myös, jos lapsi on syntynyt ennen lain voimaantuloa. Tämä on epäilemättä perusteltua. On kuitenkin mahdollista, että lain tullessa voimaan on meneillään äitiyden selvittämisiä tai erilaisia äitiyskanteita. Olisi perusteltua säätää, että niihin sovelletaan aikaisempaa lakia, siis tämän lain voimaantullessa voimassa olleita säännöksiä.

2. Tutkimuslaki (lakiehdotus 2)

Haudatusta vanhemmasta tehtävän tutkimuksen sääntely on tarpeen hallituksen esityksessä mainituista syistä. Myös ehdotettu uusi säännös lakiehdotuksen 8 a §:ssä on mielestäni asianmukainen. Minulla ei ole huomautettavaa myöskään 8 a §:ään liittyvistä säännöksistä, jotka koskevat kuulemista ennen haudatusta vainajasta tehtävää tutkimusta (10 §:n 3 momentti), luunäytteen ottamista (13 §) sekä korvauksen maksamista haudan avaamisesta, ennallistamisesta ja näytteen ottamisesta (20 §) ja 20 a §). Sitä vastoin olisi tarpeen selventää, ketä tai mitä tarkoitetaan tutkimuksen tekijällä, johon tuomioistuimen on 11 §:n mukaan otettava yhteyttä ennen tutkimusmääräyksen antamista. Tarkoitetaanko terveydenhuollon toimintayksikköä, jolle määräys on osoitettava vai henkilöä, joka konkreettisesti ottaa näytteen, vai ehkä tahoa, joka analysoi näytteen?

Edellä mainittuun asiakokonaisuuteen liittymättömissä säännösehdotuksissa on mielestäni seuraavanlaisia muutostarpeita:

4 §. Kysymys, ketkä henkilöt tuomioistuin voi määrätä tutkimukseen, on säädettävä tarkasti, sillä on kysymys henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta ja pakkokeinojen käyttämisestä määräyksen tehostamiseksi. Ehdotettu säännös ei nykymuodossaan täytä tätä vaatimusta. Äitiyttä koskevissa asioissa on virheellistä säätää, että tutkimus on tehtävä lapsen synnyttäneestä äidistä, sillä tuossa vaiheessa ei vielä tiedetä, onko oikeudenkäynnin osapuolena oleva nainen lapsen synnyttänyt äiti vai ei. Täsmällinen sääntely edellyttää nähdäkseni sitä, että erilaisista tutkimusasetelmista säädetään kustakin erikseen. Seuraava luonnos havainnollistaa asiaa.

> 4 §. Tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi
> 1) isyyttä koskevassa asiassa lapsesta, äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta miehestä;
> 2) äitiyttä koskevassa asiassa lapsesta, isästä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta naisesta; ja
> 3) asiassa, joka koskee sekä äitiyden että isyyden vahvistamista, lapsesta ja kummastakin otaksutusta vanhemmasta[1].
>
> Tuomioistuin voi vanhemmuuden kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi myös muusta henkilöstä, jos …

5 §. Pykälän 2 momentissa nyt olevat sanat ”jos tutkittava mies tai äiti on kuollut” on ehdotettu muutettavaksi muotoon ”jos tutkittava on kuollut”. Uusi muotoilu ei ota huomioon sitä, että jos lapsi on kuollut, vanhemmuutta koskevat prosessit raukeavat. Olisi hyvä, jos myös uusi sanamuoto ohjaisi ratkaisijaa siihen, ettei tutkimuksia lainkaan toimiteta lapsen kuoltua.

Pyrkimys säätää yhtäläisesti isyys- ja äitiysasioista sukupuolineutraaleja termejä käyttäen on 5 §:n 3 momentissa johtanut niin vaikeaselkoiseen ja kömpelöön muotoiluun, ettei sellaista tule lakikielessä hyväksyä. Hyvän muotoilun löytäminen ei ole helppoa, mutta seuraavaa luonnosta voidaan kenties käyttää pohjana:

> ”Isyyttä koskevassa asiassa tutkimusta ei kuitenkaan saa ilman erityistä syytä määrätä tehtäväksi kadonneesta tai kuolleesta äidistä eikä äitiyttä koskevassa asiassa kadonneesta tai kuolleesta isästä ennen kuin on osoittautunut, ettei vanhemmuutta koskevan asian ratkaisemiseksi saada riittävää selvitystä tutkimuksessa, joka koskee vain lasta ja sitä, jonka vanhemmuudesta on kyse.”

13 a §. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tutkittava todistaa henkilöllisyytensä. Sitä vastoin muilla perhesiteitä osoittavilla asiakirjoilla ei ole merkitystä näytettä otettaessa. Viittaus perhesiteitä osoittaviin asiakirjoihin vaikuttaa siten tarpeettomalta ja harhaanjohtavalta. Pykälässä ja sen perusteluissa olisi ollut tarpeen työstää tilannetta, jossa tutkittavalla ei ole henkilötodistusta tai mitään siihen verrattavaa asiakirjaa. Näyte tulisi tässäkin tilanteessa voida ottaa, mutta toisaalta

[1] Mielestäni on tarpeellista säätää tästä tilanteesta erikseen. Tutkimus on tässä tapauksessa tehtävä sekä otaksutusta isästä että äidistä. Jos säännellään vain se, ketkä voidaan velvoittaa tutkimukseen isyyttä koskevassa ja toisaalta äitiyttä koskevassa asiassa, toista otaksutuista vanhemmista ei saada tutkimukseen, koska nainen ei ole isyysasiassa eikä mies äitiysasiassa asianosainen.

näytteen käyttökelpoisuuden kannalta on olennaista varmistaa, että näyte voidaan myöhemmin kytkeä tavalla tai toisella siihen henkilöön, josta näyte on otettu. Lisäksi näytteen ottajan tulee raportoida, miten henkilöllisyys on varmistettu, jotta DVV tai tuomioistuin voi arvioida näytön luotettavuutta. Keinoja voivat olla tutkittavan valokuvaaminen, sormenjälkien ottaminen, turvapaikkaprosessissa syntyneiden asiakirjojen hyödyntäminen jne. Olisi odottanut, että näytteen ottajaa olisi laissa ohjeistettu näistä kysymyksistä. Sellaisella DNA-tutkimuksella, joka tuloksia ei jälkeenpäin voida kytkeä johonkin tiettyyn henkilöön, ei näet tee mitään.

Helsingissä 1 päivänä marraskuuta 2023

Markku Helin
oikeustieteen tohtori
professori (emeritus)